

מגמת תקשוב

טקס יום השואה תשס"ז

לחטיבה העליונה

"כל עוד אני בין החיים, אתם אחי פחות מתים"

סיפורה של העדה מלכה מרישה רוזנטל (לבית דולברג)

הנושא השנתי של יום השואה תשס"ז מוקדש לעדים ועדויות. הטקס עוסק בסיפורה של עדה אחת מתוך רבים. סיפורה מגלם בתוכו את סיפור הניצולים. הטקס משלב קטעים מעדותה של מלכה רוזנטל, קטעי קריינות המספרים את תלאותיה ושירים. בין השירים, שיר שכתבה מלכה, אותו ניתן להוריד מן האתר.

"אני גם חייתי המון בדימונות. מה שאני זוכרת זה שבחבית שיחזרתי משחקים. אני זוכרת שדיברתי אל לוושה ואל אימק ואל פולה ואל כל מיני חברות שכבר לא חיו. אני זוכרת ששיחקתי אתן, זאת אומרת, אני הייתי כולם. [...] אני הייתי עושה לי מהקש כמו בובות. [...] אני לא חלמתי, לא היו חלומות. אבל היו לי כמו הזיות. [...] וגם תמיד חשבתי שזה ייגמר, זה עומד להיגמר. זאת אומרת, אם לא היום אז מחר, אז מחרתיים. אבל אמא שלי יום אחד תבוא. קודם כל היה לי יעד – המלחמה הרי תיגמר, וזה היה ברור שהגרמנים עתידיים להפסיד. [...] איכשהו, לי זה היה ברור, אני באמת לא מבינה למה. ואני רציתי לחיות. אני חייתי. אני לא עשיתי השוואה שקודם היה לי ככה ועכשיו. אלה החיים שלי, אני מתקיימת, אני נושמת, אז אני חיה".

למלכה-מרישה רוזנטל (לבית דולברג) היתה ילדות רגילה עד גיל חמש. משפחתה גרה בבית יפה בסטניסלבוב, עיר בגליציה המזרחית. אביה, דוד, היה סוחר מצליח, חובש כיפה ודובר יידיש ופולנית. אימה, פאני, היתה בוגרת אוניברסיטת לבוב, באה ממשפחה מתבוללת, משכילה מאוד ואמידה. האומנת המשפחתית פאני דניס גידלה, כנהוג בימים אלה, את מרישה. כשפרצה המלחמה, חייה של מרישה השתנו.

מגמת תקשוב

"אני לא זוכרת את המילה 'ז'יד' בפולנית או משהו כזה, מפני המלחמה. זאת היתה בשבילי הפתעה מאוד גדולה כשפתאום הפכתי להיות יהודיה. זאת אומרת, יהודיה במובן השלילי. יכול להיות שידעתי שאני יהודיה. זה לא היווה בכלל חומר למחשבה, בטח לא בגיל הזה. אני לא יכולה לזכור שום דבר שנוגע ליהדות בגיל הילדות ממש לפני המלחמה [...כשפרצה המלחמה] אני כמו זיקית שיניתי את עורי. אבל אני לא זוכרת את זה כאילו משהו מאוד טראומטי. אני זוכרת שהסתגלתי, קיבלתי את זה. אז קודם חיינו ככה ועכשיו אחרת".

לאחר פלישת הגרמנים לשטחי ברית המועצות, במחצית השנייה של שנת 1941, נכבשה על-ידם גם העיר סטניסלבוב ומרישה ובני משפחתה אולצו לעבור לגטו. מרישה היתה בת שש וחצי. בעדותה מתארת מרישה את האקציה הראשונה בגטו.

"התחבאנו בעליית הגג. אבל היו שם הרבה אנשים ולא היה שקט, היו צעקות, ילדים בכו וצעקו. הגיע גרמני אחד ואולי חמישה עשר אוקראינים. הם עלו לגג ופתחו את הדלת ואמרו לנו לרדת [...] הגרמני העמיד אותנו בשורה[...] והוא הסתכל עלינו, [...] אני הסתכלתי עליו והוא עלי, ונפגשנו במבט, ופתאום הוא אמר: לא! [...] הוא עשה עוד הפעם את כל הסלקציה, והוא השאיר את אמי ואותי והאחרים הלכו."

החיים בגטו סטניסלבוב היו קשים ביותר, מלבד הרעב היומיומי, הגרמנים ביצעו אקציות מרובות. הדירה של משפחת דולברג הפכה דחוסה יותר ויותר. מבוגרים וילדים שהגיעו מכל הסביבה עברו להתגורר עם בני המשפחה. הילדים כמעט ולא יצאו מהבית בשל הסכנות שארבו להם ברחובות הגטו. את זמנם העבירו במשחקים בתוך הבית. בין שאר המשחקים, שיחקו מחבואים כשהם משתחלים לקיר כפול שנבנה בין שני חדרים.

לאהובי המתים*

מילים: מלכה רוזנטל

לחן: דור וקסלר

כל עוד אני בין החיים

אתם אחי קופלה ואימי פאני פחות מתים.

כל עוד שמי נישא, על שיפתי בנותי ונכדי,

אתם חברי ילדותי

לעייבוש, פולה, לושה וכל השאר,

ממשיכים לשחק איתי בכל המשחקים.

יחד אנו מתחלקים בפירורים,

יחד בין הקירות משחקים עם הרוצחים במחבואים.

סילחו לי אהובי המתים

כל עוד אני בין החיים

אתם אחי פחות מתים

בעזרת האומנת, פאני דניס, הוברחו מרישה ואמה אל מחוץ לגטו, למחבוא אצל פרופסור אוקראיני. האב נאלץ להשאר בגטו. במהלך שהותן במחבוא נודע להן כי היתה אקציה גדולה בגטו, הקשר עם האב אבד. מרישה ואמה האמינו כי האב נרצח. כעבור זמן מה, נאלצו מרישה ואמה לעזוב את בית הפרופסור בשל הסכנה שיגלו אותן. כשנסעו ברכבת זיהו אותן תושבי המקום וביקשו להסגיר את מרישה ואמה לידי הגסטאפו. מתוך ההמון ניגש אוקראיני שהודיע שהוא יעשה זאת, אולם במסווה לקח אותן לביתו, שם גילה להן, לתדהמתן, כי האב חי. כעבור מספר ימים הוביל אותן אל בית היערן בו שהה האב. ביום השלישי לשהותם ערכו הגרמנים חיפוש.

מגמת תקשוב

"אנחנו ישבנו באסם מאד גבוה. [...] זה היה בבוקר. אמא רחצה אותי, אז הייתי חצי ערומה ואבא ישב. ולתוך המצב הזה שאמא רוחצת אותי ומדגדגת אותי, ומשחקת אתי [...], פתאום הגרמני הזיז את חבילת הקש וראה את שלושתנו ככה, במצב כזה. היתה איזו תדהמה [...] הוא נסוג והוא ירד בסולם לקרוא לגוי ולהראות לו איזה אוצר מצא. אלה היו רגעים בודדים, אבל אחר כך הסתבר שאבא הכין מבעוד מועד איזה חור שהוביל עד הרצפה. [...] אני זוכרת את אמא אומרת: דוד, בוא נציל לפחות את הילדה. והם דחפו אותי, הפילו אותי פנימה, ואני זוכרת את עצמי [...] נופלת, מרחפת, נתקלת בחבילות הקש האלה ונוחתת במין צורה משונה עם הפנים והראש לתוך מין ריבוע כזה קטן של אור. [...] אבא [...] נכנס] אחרי לשם. אחר כך הסתבר שגם אמא. הם כיסו את עצמם בחבילות הקש, ואנחנו שכבנו שם שעות".

את הקטע הבא ניתן להמחז באמצעות קריין ושני שחקנים.

היו אלה הרגעים האחרונים בה היתה המשפחה ביחד:

"והיו צעקות וזה נמשך המון זמן. כמעט לפנות ערב, הגרמני אמר שאם היהודים האלה לא יוצאים החוצה הוא יצית את כל הקש. וברגע שהוא שמע את זה, אבא החזיק את אמא ברגלים, [...] אבל היא בכח בעטה בו והיא יצאה החוצה זרקה עלינו הרבה מאד חבילות קש. אנחנו כמעט נחנקנו. [...] היא לקחה את כל מה שהיה שם, איזה מזוודה עם בגדים, כל מה שהיה. היא לקחה, ירדה למטה, והיא ניגשה לגרמני ואמרה לו: אתה חיפשת אותי?"

הוא אמר לה: איפה היית?

אז היא אמרה: הייתי פה למעלה, שכבתי בתוך חבילות הקש.

הוא שאל: איפה בעלך והבת?

אז היא אמרה: למה אתה חושב ששכבתי פה כל היום? אני שכבתי פה כי חכיתי שהם יברחו, בוא אני אראה לך מאיפה שהם ברחו.

והיא דחפה שם דלת ואמרה: הנה, אתה רואה, פה יש סולם, מהסולם הזה הם ירדו מהחור. וזה היה ממש בפאתי היער, והם נכנסו לתוך היער והם שוהים שם מספיק זמן שבעלי הספיק להתרחק בתוך היער, אתה בחיים שלך לא תמצא את בתי. בתי תישאר בחיים, אתה בחיים לא תמצא את בתי.

מגמת תקשוב

היא מאוד מאוד צעקה. אבא לא ידע מה לעשות. הוא שם את ידו על הפנים שלי, על הפה, אבל הוא לא הצליח לכסות לי את העיניים, [...] הוא פחד שאני אצעק. אבל את העיניים הוא לא הצליח לכסות לי. והגרמני אז ירה והרג את אמא"

בואי אמא

מילים: לאה נאור

לחן: יוני רכטר

כל האור מזמן הלך לו,
אל תלכי פתאום גם את.
בואי אמא, בואי אמא,
בואי שבי איתי מעט.

בעצים מכה הרוח,
וידייך כה חמות.
אל תלכי, ספרי לי אמא
איך באים החלומות.

אם פתאום מלאך יופיע,
אל חדרי יבוא בלאט,
בואי אמא, בואי אמא,
ותיראי אותו גם את.

לא, איני פוחד בחושך,
ואיני רועד בכלל.
בואי אמא, בואי אמא,
שבי איתי עד שאגדל.

את הקטע הבא ניתן להמחזז באמצעות קריין ושני שחקנים.

האם הקריבה את חייה, והצילה את מרישה ואביה, ואת משפחת היערן. באמצע אותו הלילה, נתבקשו מרישה ואביה לעזוב את הבית. היה זה חורף. מרישה היתה ערומה ובלי נעליים. האב עשה לה בגד משק, וחיבר חלקים לחותלות שיגנו על רגליה. מרישה ואביה הסתתרו ביער המושלג כמה שבועות, ואכלו מה שמצאו ביער. בשלגי החורף, משחשבו שלא יצליחו לשרוד, מצאו מחבוא נוסף.

"היתה שם קנרית קטנה בכלוב. [...] היא ניסתה להסב את תשומת ליבי לקנרית הזאת. [...]"

**אני אמרתי לה: למה את מחזיקה את הקנרית בכלוב?
אז היא אמרה: כי אחרת היא תעוף.**

**אמרתי לה: אבל היא רוצה חופש, היא לא רוצה להיות בכלוב.
אז היא אמרה לי: חופש זה לפעמים דבר מסוכן, ואם היא תעוף בחוץ, קר מאוד והיא תמות, כאן בכלוב היא מוגנת וטוב לה.**

אני כבר אז הסקתי את המסקנה שחופש זה לא כל כך טוב תמיד. זאת אומרת, שאם מחביאים אותי ואם מחזיקים אותי באיזשהו מחבוא אז כנראה זה טוב בשבילי."

מגמת תקשוב

שובי לביתך

**מילים: דליה רביקוביץ'
לחן: שם טוב לוי**

**מה לך בחוץ ילדה
מנוח לא מצאה רגלך
ציפור פצועה, חיזרי אלי
ושובי לביתך
האזיני לקולות
הרעם על גגות בתים
מקול סופה שימרי נפשך
שובי לביתך**

**סהר חצות גבוה
אור על ענפי אילן
תני לנפשך לשמוע
זמר קטן**

**שם צמח לענה
שם נפש מרעידה מקור
חלון אפל ותריס מוגף
שובי לביתך**

סהר חצות גבוה...

**שאי עין למרום
כבר סדק שחר מאפיר
נעורה כבר ציפור אחת
שובי לביתך**

לאחר שמצאו מקלט בבית פולני, נאלצו גם הפעם, מרישה ואביה לעזוב. בסופו של דבר, הם מצאו מקלט בבית משפחה כפרית, פשוטה ועניה, משפחת קוט. האב בישר למרישה כי הוא החליט להצטרף לפרטיזנים, והיא נשארת לבדה. מרישה הועברה מהבית אל הרפת, שם הוכן לה מחבוא חדש – חבית. מרישה, שהיתה אז בת שבע וחצי, הסתתרה בתוך החבית במשך שנה ושמונה חודשים.

מגמת תקשוב

"באָבוס, איפה שהפרה אכלה, היה פתח. [...] אחר כך הבנתי שזאת חבית שהיתה מלאה קש. היתה שם [...] שמיכה חמה להתכסות. [...] אמרו לי שם לשכב. שכבתי שם. היו מכניסים לי לשם אוכל פעם ביום, פעמיים ביום לפעמים [...] היה שם כלב שחור כזה שקראו לו דיאבל. דיאבל מאד אהב אותי ואני מאד אהבתי אותו. הוא לא נתן לאף אחד להיכנס לרפת. הוא היה נכנס אלי ומתיישב על האבוס, אני הייתי מתחבקת איתו ויושבת איתו והמון משחקת איתו. בעצם, כשאני חושבת, הוא היה כמו ילד. זאת אומרת, בשלב מסויים אני אפילו חשבתי שהוא יודע לדבר. הוא היה מלקק אותי והוא היה חבר שלי. [...] וככה בעצם העברתי את הזמן שם. [...] בשנה הזאת לא ראיתי אנשים בכלל. מדי פעם היה בא הזקן, קוט, והיה מוציא אותי וקצת היינו ככה מטיילים. הייתי נשענת עליו. היה לי קושי ללכת, והוא היה מוציא אותי והיינו ככה מסתובבים. בשלב מסויים היה לי גם קושי לראות. [...] חזרתי לחבית עד שנת 1944".

מרישה חיה בחבית מגיל שבע וחצי עד גיל תשע. אסור היה לה לעמוד בחבית ובוודאי שלא לצאת ממנה עד שעות החושך. בתקופה זו איבדה מרישה את תחושת הזמן וחלתה במחלות קשות. ביולי 1944, שוחרר הכפר על-ידי הרוסים. אביה נפצע ואושפז בבית חולים בצ'רנוביץ. מרישה המשיכה לגור בבית משפחת קוט והתנצרה. בהמשך, אביה של מרישה נשא אשה חדשה, ומרישה עברה לגור איתם בסטניסלבוב. מאחר שהיה לה קשה להסתגל לחיים אלה, בחרה מרישה לעבור לקיבוץ ילדים ועלתה באוניית המעפילים "אקסודוס" לארץ. מלכה-מרישה נישאה לדוב ונולדו להם שתי בנות: ציפי ופזית. מלכה לא דיברה על עברה, עד שנות התשעים.

כיום מלכה סבתא לאופיר, עומר, עדי, הדר, אמיר ועמית "אשר למענם הכל כדאי". מלכה כתבה ספר ילדים על "מרישה", היא נפגשת עם תלמידים ומספרת את סיפורה. "יש בי החמצה של חיים שיכלו להיות שונים. אני נולדתי בעולם אחד והגעתי לעולם אחר. אני יכולה לשחק באילו. אילו היה כך וכך, מה היה קורה. אבל אני לא יודעת. כמובן שהייתי רוצה שהילדות שלי תמשך כמו שהיתה אמורה להיות. אני מתארת לעצמי שאמי תכננה עבורי איזו דרך חיים, כמו שכל אם מתכננת לילדיה. אבל זה לא אני לבד, זה עולם שלם נחרב. אני לא יודעת אם זו החמצה אישית. אני לא יכולה לדבר רק על עצמי. זה כל העולם נחרב, זה לא קיים כלום, שום דבר לא קיים ממה שהיה. אז היום אני מספרת [...] זה חלק ממני והוא ימות יחד איתי וגמרנו. ואולי זאת היתה הסיבה שרציתי להנציח את זה, משום שזאת האמת".

מגמת תקשוב

לאהובי המתים (המשך)*

מילים: מלכה רוזנטל

לחן: דור וקסלר

סלחו לי אהובי המתים,

אני חיה, צוחקת, שרה

ונושאת את שמותיכם על שפתי ובליבי

יום, יום, שעה, שעה.

כאשר יבוא יומי,

לא אקח אתכם לקברי עמדי.

שימכם יהדהד מקצה העולם עד קצהו,

וישמש כמצבה חיה וכאות אזהרה לעולם

מפני הזוועה ההיא.

כל עוד אני בין החיים

אתם אחי פחות מתים

ניתן להשמיע בסיום הטקס את השיר של מלכה רוזנטל במלואו

* "לאהובי המתים"

מילים: מלכה רוזנטל

לחן: דור וקסלר

שירה (סופן סולו): שלומית טננבאום

פסנתר: דוד וקסלר

מקהלה: לאון קיכלר, שאול גורן, עודד אלברט, דור וקסלר

מוגן בזכות יוצרים

© כל הזכויות שמורות ליוצרים

אין להעתיק, להפיץ, לשנות, לפרסם ולמכור כל חלק מהשיר ללא קבלת הסכמה בכתב ומראש מהיוצרים